

**НАУКОВЕ ВИДАННЯ
«КПІ: ПЕРШЕ СТОРІЧЧЯ. ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД»
ЯК ДЖЕРЕЛО ПРО СТАНОВЛЕННЯ
КИЇВСЬКОГО ПОЛІТЕХНІЧНОГО ІНСТИТУТУ**

У статті наведено історіографічний аналіз видання «КПІ: перше століття. Історичний огляд».

Ключові слова: Київський Політехнічний інститут; історія.

В статті приводиться історіографічний аналіз видання «КПІ: перше століття. Історичний огляд», проаналізовано його содержание, вивчені наукова цінність і роль видання в вивченні етапу становлення Київської політехніки як ячійки вищого технічного образования.

Ключевые слова: Киевский политехнический институт; история.

The author based on modern scientific publication «КПІ: перше сторіччя. Історичний огляд» («КПІ: The First Century. Historical Overview») provides historiography analysis of materials on the history of the Kyiv polytechnic institute establishment.

The appearance edition is analyzed; the author describes the documentary and illustrative basis, mentions the incorrect dating of the first period listed building blocks of the first chapter.

Keywords: Kyiv polytechnic institute; history.

Сучасний період позначився виходом у світ низки важливих досліджень з історії дореволюційного періоду історії Київської політехніки. Авторами цих праць здебільшого виступають представники професорсько-викладацького складу НТУУ «КПІ», а характерними рисами таких видань є опрацювання значного обсягу матеріалів, невідомих раніше дослідникам та широкому загалу.

Автори переважно вивчають умови організації інституту, діяльності викладацького складу, окремих осіб, з'ясовують специфіку фінансування будівництва, архітектурних проєктів, детально аналізують статутні документи. При цьому акцент робиться на вирішальній ролі в діяльності інституту саме приватної ініціативи представників громадськості, наукової еліти і промисловості. Слід особливо відзначити в цьому контексті книги з серії «3 історії Київського політехнічного інституту» [2; 4; 7; 10], в яких висвітлено історію підготовки висококваліфікованих інженерних кадрів,

формування, діяльність провідних наукових шкіл і напрямів КПП в 1898–1917 рр.

Важливим є дослідження В. О. Константинова, де на основі введення до наукового обігу невідомих раніше унікальних матеріалів наведено огляд життєвого, науково-педагогічного, громадського і творчого шляху всіх ректорів КПП, кожний з яких зробив внесок у становлення та розвиток навчального закладу, як і вищої технічної освіти, науки і техніки в цілому [3].

Чимало цікавого фактичного матеріалу містить колективна збірка авторів університету «Київський політехнічний інститут: нарис історії», що побачила світ 1995 р. [2]. Зокрема, тут зібрано важливі відомості про видатних добродійців — Терещенка, Бродського, котрі доклали чимало зусиль для розвитку освіти в українських землях Російської імперії. З праці ми дізнаємося, що науково-методичну допомогу під час організації та становлення КПП надавали такі видатні науковці, як Д. І. Менделєєв, М. Є. Жуковський, К. А. Тімірязєв, А. О. Ковалевський та ін.

2003 р. з нагоди 105-річчя Київської політехніки було опубліковано спеціальне видання про професорсько-викладацький склад інституту [9]. Автори книги розкривають, у яких непростих умовах набирали перший викладацький склад КПП, тут же можна знайти відомості про перший випуск студентів, які пізніше поповнили лави Політехнічного інституту. Цікаво, що першим головою Державної екзаменаційної комісії в КПП 1903 р. був видатний науковець Д. І. Менделєєв, який дав високу оцінку спеціалістам, підкресливши важливість того, що, крім теоретичних знань, студенти КПП набувають іще й практичних навичок.

Значний внесок у розвиток досліджень з історії КПП зробив Володимир Іванович Лиховодов. Його творчий таланти виявився також при впорядкуванні книг з історії університету, приурочених 100-му й 110-му ювілеям КПП. Ці видання є цінними збірками рідкісних архівних документів та наукових досліджень. На особливу увагу заслуговують такі праці, як «КПП — від першого кроку до першого випуску», «КПП — крізь роки», «КПП: перше століття. Історичний огляд» [6; 7; 8].

Мета статті — історіографічний аналіз фундаментальної праці «КПП: перше століття. Історичний огляд», зокрема в контексті з'ясування її ролі у вивченні раннього періоду існування КПП.

Загалом у книзі висвітлено історію створення одного з перших вищих технічних закладів України, обставини життя його студентів, що вирувало в стінах КПП від тих часів, коли Інститут складався лише з 4 відділень. Важливо, що вивчаються обставини формування й діяльності плеяди видатних учених, які з успіхом передавали новій генерації політехніків свій досвід. Також книга знайомить читача з сьогоденням вишу, дає уявлення

про перспективи його розвитку. Окремі розділи праці присвячено висвітленню міжнародного, культурного життя політехніків. Приурочено працю до століття з дня випуску перших інженерів КПІ.

Книга побачила світ 2007 р. в м. Києві. Її автори-упорядники — В. І. Лиховодов, А. Л. Любомудрова, О. С. Лиховодова. Загальну редакцію видання провів М. З. Згуровський, а наукові консультації надавали Ю. І. Якименко, М. Ю. Ільченко, Б. А. Циганок. Рецензентом цієї книги став В. І. Шеховцов. Важливо відзначити, що під час підготовки книги автори використали матеріали Музею історії Києва, Музею гетьманства, Державного архіву кінофотофонодокументів, Наукової бібліотеки НТУУ «КПІ», Музею Великої Вітчизняної війни, Музею заводу «Більшовик». Таким чином, джерельна база видання є досить репрезентативною.

Книга складається з 10 розділів. Перший розділ «Становлення вузу» охоплює період з 1898 до 1920 рр. автори-упорядники зауважують основні причини постання Київського політехнічного інституту, як і низки інших технічних навчальних закладів на межі XIX–XX ст.: «економічний розвиток Росії», «бурхливе зростання виробництва» та, відповідно, «попит на кваліфікованих фахівців» [5, с. 11].

Відзначимо як позитивний факт наявність у книзі доволі цікавого довідкового матеріалу про становище Києва наприкінці XIX ст. «За кількістю населення Київ посідав у кінці XIX ст. п'яте місце серед міст Імперії, — розповідають автори. — Він був визнаним центром літературного життя, мав репутацію всеросійського театрального міста, був визначним науковим центром Російської імперії. Територія міста в той час дорівнювала 13,7 тис. гектарів. У ньому було 230 вулиць, 16 площ, 5330 кам'яних і 22 140 дерев'яних та інших споруд, діяли водопровідна та каналізаційна мережі, освітлення» [5, с. 11].

Як можна дізнатися з книги, велику допомогу інституту при його створенні й становленні надали такі корифеї російської науки, як Д. І. Менделєєв, М. С. Жуковський, А. О. Ковалевський, К. А. Тімірязєв. Різноманітними були й джерела надходження коштів для будівництва КПІ — це і міська дума, і промисловці, і представники ділових кіл та громадськості. Всі вони внесли «половину потрібних коштів» [5, с. 11].

Слід звернути увагу й на публікацію в книзі текстів або уривків низки важливих документів. Ідеться, зокрема, про передрук матеріалів збірника «Вісті Київського Політехнічного інституту Імператора Олександра II» щодо зборів Комітету зі створення інституту. З цього документа ми дізнаємося, що «25 января 1897 г. состоялось первое заседание комитета для разработки вопроса об учреждении политехнического института. В заседании выяснилось, что общая сумма пожертвованной дошла уже до

703 000 руб. (именно, было прочитано заявление Л. И. Бродского о пожертвовании им 100 000 руб. и другими лицами и учреждениями 81 000 руб.). В этом заседании комитет единогласно признал необходимость учреждения политехнического института с тремя отделениями: технического, химического и сельско-хозяйственного» [5, с. 12].

Натомість зі «Звіту про стан справ КПІ Імператора Олександра II за 1898 рік» ми черпаємо відомості про відкриття Київського політехнічного інституту 1 вересня 1898 р.: «1 вересня після молебню, відправленого законовчителем Інституту, розпочалися лекції та інші навчальні заняття в усіх відділеннях Інституту. <...>

Коридори Комерційного училища були перетворені в креслярські та малювальні зали; актовa зала стала великою аудиторією для 300 студентів, лекції яким читалися одночасно для кількох відділень. <...>

В тимчасовому приміщенні була влаштована приймальна палата для амбулаторного лікування студентів з безкоштовною видачею ліків бідним студентам у зв'язку з широким розповсюдженням захворювань серед них. <...>

З перших же днів був організований невеликий буфет, в якому можна було замовити чай, каву, холодні закуски за низькими цінами, затвердженими правлінням інституту» [5, с. 13].

Опубліковані в книзі зображення подають зорові образи багатьох видатних діячів початкового періоду в існуванні КПІ (С. Ю. Вітте, М. А. Терещенка, Л. І. Бродського та ін.). Поряд із цим уміщено ілюстрацію, що оповідає про непросте будівництво інституту — виконання земляних робіт. Заслуговує на увагу й наведений у праці перший генеральний план забудови політехнічного інституту, який склав архітектор І. В. Кітнер 1897 р.

Взагалі автори-укладачі приділяють належну увагу першим будівникам, архітекторам КПІ. Зокрема, важливою є інформація про головного будівничого першого комплексу споруд КПІ. З 1900 р. це був відомий київський архітектор Олександр Васильович Кобелев. Відтоді він також читав лекції з архітектурного проектування, а 1916 р. був обраний професором кафедри будівельного мистецтва та архітектури КПІ» [5, с. 15].

Заслуговує на увагу вміщена в книзі інформація щодо планів розташування інституту. Як зазначають автори, «згідно із задумом І. С. Кітнера уздовж Брестського шосе, на відстані 100 метрів від нього, розміщувались три групи споруд інституту, вирішені в одному стилі і об'єднані єдиним масштабом. На лівому пагорбі, що ближче до міста, зводилась центральна споруда — головний корпус для інженерного, механічного і сільськогосподарського відділів, а на правому — хімічний павільйон. Між цими двома групами, наче своєрідні пропілєї, що вели на територію інституту, розміщувались два житлових будинки для викладачів і студентів із службами.

Позаду цих головних будівель повинні були розміститись дослідна та електрична станції, поля для городів, ферма і скотний двір.

Взагалі це був перший учбовий комплекс в Україні: ціле студентське містечко, розташоване автономно, у віддаленні від гомінкого міста, на його окраїні Шулявці, значна територія якого дозволяла на протязі наступних років розширювати його учбові, наукові, господарські і житлові площі. <...>

Світлі відтінки цегли надавали легкості східчастим силуетам фасадів. Виділені частини фасадів були увінчані уступами, які нагадували стіни замків. Їх пластика, досягнута завдяки цим рішенням, переконливо свідчить про видатну майстерність автора. <...>

Більш вигадливими були композиційні вузли фасадів і башти — мотиви, запозичені з північного ренесансу. Ці башти настільки всім полюбилися, що згодом потрапили на емблему КПІ. Прагнення до простоти помітне і у внутрішньому оздобленні учбових приміщень. Складніша декоративна обробка була надана загальним приміщенням, амфітеатральним аудиторіям головного та хімічного будинків і залі Вченої ради» [5, с. 18–19].

Інформацію про професорсько-викладацький склад КПІ автори видання подають у контексті розповідей про найвагоміші досягнення в історії КПІ. Наприклад, детально аналізується внесок у розвиток Політехнічного інституту В. Л. Кирпичова. З праці ми дізнаємося, що перший директор КПІ був також автором визначних досліджень з механіки, навчальних посібників та курсових підручників «Опір матеріалів», «Основи графостатики» (1902 р.), «Бесіди про механіку» (1907 р.), що він працював у галузі механіки металів та теорії механізмів, і що його праця «Про оптичні методи вивчення деформацій» визначила перспективи розвитку в цій сфері науки.

Автори книги детально висвітлюють обставини формування та становлення наукових шкіл на чолі з ученими — професорами КПІ. Зокрема, йдеться про наукові школи з графостатики, теорії міцності й опору матеріалів (В. Л. Кирпичов, С. П. Тимошенко, О. М. Динник, К. К. Симінський), гідравліки (С. П. Шенберг, Г. Й. Сухомел), мостобудування і шляхів сполучення (Є. О. Патон, Ю. В. Ломоносов, Г. Д. Дубелір), з металургії (В. П. Іжевський, В. Є. Васильєв); з фізики (Г. Г. Де-Метц), з хімії (С. М. Реформатський, М. І. Коновалов), електрохімії неводних розчинів (В. О. Плотников, В. Ф. Тимофєєв), технології волокнистих речовин (В. Г. Шапошников) та ін. [5, с. 25].

З роботи ми дізнаємося, що високий рівень підготовки перших інженерів визнав видатний науковець Д. І. Менделєєв, котрий у доповідній записці міністру фінансів С. Ю. Вітте від 30 січня 1901 р. написав: «Имея 35-летний опыт в деле дипломирования в высших учебных заведениях, я имею

смелость утверждать, что такой общей совокупности специальных работ кончающих студентов, какую я видел у студентов первого выпуска Киевского политехникума, нельзя встретить в известных мне университетах и технологических институтах, так как в этих последних большинство представленных диссертаций носит характер теоретический и не сопровождается, как здесь, собственными лабораторными исследованиями, встречающимися там лишь как особые исключения». Поряд з цитованим документом, упорядники опублікували й фотографії екзаменаційної комісії під головуванням Д. І. Менделєєва на першому випуску студентів КПІ 1903 р.

Автори-упорядники справедливо зазначають, що важливою складовою навчального процесу в КПІ була бібліотека. На початку ХХ ст. вона діяла в невеликому приміщенні хімічного корпусу. 1901 р. її перенесли до просторої зали корпусу. Щорічно книжкові надходження поповнювались на близько 1000 назв, як зауважують автори книги.

Можна погодитися з тезою авторів про специфіку соціального складу перших студентів КПІ: «В період першого десятиріччя свого існування (з 1898 по 1908 рр.) Інститут заповнювався студентством з привілейованих класів, головним чином дворянством, урядництвом та купецтвом. Тяжкий матеріальний стан, освітній ценз, велика плата за навчання не давали змоги пролетаріату потрапити в Політехнічний інститут. І лише незначна частина з так званих “різночинців” і напівпролетарського “елементу” опинялася в його стінах» [5, с. 28].

Цінним для розуміння навчального процесу є опубліковані в книзі відомості про «Правила для студентов Киевского Политехнического Института императора Александра II». 25 пунктів правил містили приписи: «вне института студенты подлежат общим полицейским и судебным установлениям, что однако не освобождает их и там от подчинения Институтскому начальству», «Воспрещается выражение одобрения или неодобрения профессорами и преподавателями на лекциях, практических занятиях или испытаниях», «Студенты не должны иметь у себя предметов противоправительственного характера как то: запрещенных книг, брошюр, прокламаций и т. п.», «Так называемые сходки, произнесенные в Институте публичных речей, подача адресов, коллективных прошений или заявлений, присылка от имени студентов депутатов, учреждений каких бы то ни было обществ, собраний, а также денежных сборов воспрещается» [5, с. 30–31].

Особливо слід відзначити вміщений у книзі багатий ряд фотоілюстрацій. Зокрема, у виданні опубліковано знімки «Еполети студентів КПІ», «Знак для лиц, окончивших курс Политехнических Институтів: Варшавского Императора Николая II, Киевского Императора Александра II и С.-Петербургского» [5, с. 34–35].

Також у книзі розміщено кадри, присвячені роботі повітроплавального гуртка — зокрема, йдеться про перший аероплан конструкції проф. О. С. Кудашова, який піднявся в повітря 1910 р., аероплан «Блеріо-ХІ біс» з двигуном «Гном» потужністю в 100 кінських сил, а також про зображення студента І. І. Сікорського на літаку власної конструкції у квітні 1910 р., з моментом, коли цар Микола II вітає І. І. Сікорського на борту літака його конструкції 1913 р.

Серед інших важливих фотографій — І. І. Сікорського, котрий піднімається на своєму сконструйованому літаку над американськими містами (за що його Америка назвала батьком своєї авіації), авіатора Київського товариства повітроплавців інженера Ф. Л. Гейне, який стоїть біля свого літака «Блеріо-ХІ» з двигуном «Анзани» потужністю 25 к. с., готуючись до публічних польотів на Сирецькому полі в Києві та ін.

Як можна побачити зі змісту книги, поряд із основними напрямками підготовки студентів у КПП розвивались авіаційна наука і практика, проводилась велика просвітницька робота з повітроплавання. Завдяки натхненній праці професорів і студентів молодого вишу в КПП було закладено міцні авіаційні традиції. 1908 р. під керівництвом професора М. Б. Делоне — учня М. Є. Жуковського — в КПП створено гурток повітроплавання. Це була перша за часом виникнення після Петербурзького аероклубу подібна організація в усій тогочасній Росії [5, с. 37].

Слід звернути увагу на вміщені в праці цінні спогади очевидців, що слугує ще одним доказом вагомої джерельної бази видання. Зокрема, в книзі наведено уривок зі спогадів викладача Є. І. Касьяненка про роботу гуртка повітроплавання в КПП. «В перший рік праця гуртка полягала у вивченні питань авіації, — зазначав очевидець. — Ця робота провадилась в секціях гуртка: аеропланній, ширяння та гелікоптерній. Результати роботи у вигляді докладів оприлюднювались на загальних зборах гуртка. Гурток виписував всі книги та журнали, які виходили в той час як на російській, так і на мовах іноземних, головним чином на французькій. Конструкторська діяльність починається з наступного року. Цілий ряд членів гуртка будують планери: група викладачів з Ганицьким на чолі, студент Адлер, нарешті проф. М. Б. Делоне» [5, с. 37].

Тільки протягом 1908–1912 рр. було сконструйовано приблизно 40 різноманітних літальних апаратів, які відрізнялися технічними рішеннями. Серед них один літак студента КПП Ф. П. Белянкіна, два вертольоти і один літак студента І. І. Сікорського, три літаки студента Д. П. Григоровича та ін. [5, с. 42].

Також заслуговує на увагу таке свідчення Є. І. Касьяненка: «З початком війни гурток майже припиняє свою діяльність. Більшість членів мобілізо-

вано і направлено до авіачастин за спеціальностями. Проте восени 1915 року авіаробота при КПІ знову починає оживати. При фінансовій допомозі Військово-Промислового Комітету в правій частині головного корпусу на першому поверсі у коридорах, аудиторіях і частково відремонтованому після пожежі актовому залі організуються авіамайстерні КПІ. Крім того, у дворі, поруч з механічними майстернями, споруджується під наглядом Є. І. Касьяненка велика нова будівля — аерогараж, складальня для аеропланів» [5, с. 43].

Торкаються автори-упорядники книги й непростого питання участі викладачів і студентів КПІ в революційних перетвореннях у країні. З книги ми дізнаємося, що в інституті нелегально діяв оргкомітет, який керував студентськими виступами, налагоджував зв'язки з робітниками, випускав прокламації, було обладнано підпільну друкарню, влаштовано склади революційної літератури. В аудиторіях інституту читалися просвітницькі й пропагандистські лекції, продавалися нелегальні видання, збиралися кошти для революційної роботи.

Автори видання розповідають, що наприкінці 1905 р., напередодні революції, КПІ став одним із центрів політичних подій у Києві. Тоді заводський район Шулявки називався Шулявською Республікою. Він був обраний місцем перебування Миської Ради робітничих депутатів. Центром Республіки став КПІ. Уряд, стурбований загальним страйком робітників у жовтні 1905 р., вирішив надати Росії Конституцію. Було проголошено «Маніфест 17 жовтня», «даровано» Конституцію і розпочато скликання Державної Думи [5, с. 44].

З опублікованих у книзі свідчень професора В. Іжевського ми дізнаємося, що «у зв'язку з оголошенням «Маніфесту 17 жовтня» наступного дня, 18 жовтня в інституті була улаштована об'єднана демонстрація професорів і студентів, після якої всі разом пішли до Миської Думи, де прийняли участь в грандіозній загальній демонстрації. Але після полудня весь Хрещатик був розстріляний прихованим військовим загоном, а під вечір того ж дня почався оскраженілий єврейський погром, улаштований чорною сотнею. Весь Політехнікум прийняв енергійну участь в урятуванні і захисті нещасних жертв погрому. Студенти і вчителі озброїлись приладдям з майстерні як холодною зброєю і виступили проти погромників» [5, с. 45].

В книзі висвітлено й період Першої світової війни, з початком якої 1914 р. в КПІ було розміщено продовольчо-перев'язочний пункт евакуаційного лазарету. Ми також дізнаємося, що майстерні й хімічна лабораторія КПІ в цей час було передано Військово-промислового комітету, вони почали працювати на оборону. Було організовано ракетну майстерню та фармацевтичну

лабораторію. На житті інституту війна позначилась якнайгірше. Праця на оборону спричинила пожежу, що знищила одну з окрас інституту — актову залу. Вибух і пожежа в хімічному корпусі зруйнували його третину й призвели до загибелі 190 чол. Війна цілком припинила наукову діяльність в інституті.

Піднесення революційної активності в Києві, третьому на той час за розміром місті Росії, припало на початок 1917 р. Автори книги наводять спогади викладача А. Кравченка про ці події: «Та ось вдарив грім всенационального руху — революції лютого 1917 року. Перша студентська сходка в березневі дні — 3 березня 1917 року. Велика фізична аудиторія не вмщала сили студентства. <...> Така ж картина в наступні дні. Величезний ентузіазм, справжня радість. <...> Прогнавши руками пролетаріата і селянства городовика, наш студентський рух <...> відійшов в бік. <...> Подальше політичне життя студентства стало балаканиною... Нема в ньому того велетенського розмаху класової боротьби, що розгортається останніми місяцями аж до самого “Червоного Жовтня”. КПІ знову стає одним із політичних центрів району, зокрема в ньому було розміщено штаб червоногвардійських загонів на чолі з Довнар-Запольським».

Слід зазначити, що завершення першого періоду історії Київського Політехнічного інституту датуються в книзі 1920, а не 1917 р. На думку авторів, саме 1920 р. почався новий етап у діяльності інституту, відбулася кардинальна реорганізація його наукового, навчального та студентського життя.

Насамкінець відзначимо чудове поліграфічне виконання праці. Книгу видано на гарному папері, в твердій обкладинці, в одній із київських друкарень, причому, як на теперішні часи, чималим накладом — 3 тис. примірників.

Таким чином, робота «КПІ: Перше століття. Історичний огляд» є цінним внеском у вивчення історії КПІ загалом та її першого періоду зокрема. Книга містить значну й різнопланову джерельну інформацію — витяги з архівних документів, періодичних видань, спогадів очевидців, потужну ілюстративну базу — фотодокументи, схеми, таблиці. Поряд із цим, упорядники книги виступили і як досвідчені науковці-історики, надавши читачеві добре продумані, логічно структуровані наукові тексти. Загалом дослідникам вдалося підготувати серйозну синтетичну працю з історії Київської Політехніки, створити базу, на основі якої можуть і мають проводитися подальші дослідження.

1. Київський політехнічний інститут: нарис історії. — К. : Б. в., 1995. — 320 с.

2. Київський політехнічний інститут: Нариси історії / Г. Ф. Беляков, Є. С. Василенко, М. Ф. Волков т.ін.; Редкол. М. З. Згуровський (голова), Ф. Я. Горовський, М. Ю. Ільченко та ін. — К. : Наук. Думка, 1995. — 320 с.

3. Константинов В. О. Ректори КПІ: 36. біогр. нарисів / Константинов В. О.; Відп. ред. М. Ільченко. — К. : Генеза, 1998. — 101 с.

4. КПІ: колиска інженерної освіти і науки в Україні / Згуровський М. З., Ільченко М. Ю., Константинов В. О. та ін.; під. ред. М. Ю. Ільченка. — К. : Генеза, 1998. — 147 с.

5. КПІ: Перше століття. Іст. огляд / Авт.-упоряд. : В. І. Лиховодов та ін. — К. : Такі справи, 2007. — 384 с.

6. Лиховодов В. І. КПІ крізь роки — історичний огляд. 6 етапів. До 75-річчя Жовтневого району міста Києва / Лиховодов В. І. — К. : КПІ, 1997. — 147 с.

7. Лиховодов В. І. КПІ — від першого кроку до першого випуску / Лиховодов В. І. — К. : КПІ, 1998. — 104 с.

8. Лиховодов В. І. КПІ — від першого курсу до першого випуску / Лиховодов В. І., Любомудрова А. Л., Лиховодова Е. В. / Під. ред. М. Ю. Ільченка. — К. : Генеза, 1998. — 103 с.

9. Літопис вищих навчальних закладів. Випускники КПІ. — К., 2003. — 240 с.

10. Любомудрова А. Л. КПІ крізь роки: Історичний огляд 6 етапів. До 75 річчя Жовтневого району міста Києва / Любомудрова А. Л., Лиховодов В. І., Лиховодова О. В. — К. : Б. в., 1997. — 147 с.

МАТЕРІАЛИ ДО ЛЕКЦІЙ

Ш. Ш. Рамазанов, Л. Р. Ігнатова

УДК 93:341.32

ВЕЛИКА ВІТЧИЗНЯНА ВІЙНА: ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ

У матеріалах автори розглядають походження версії про «превентивну війну» Німеччини та «упереджувальний удар» Радянського Союзу.

Ключові слова: превентивна війна; упереджувальний удар; план «Барбароса»; «східний похід».

В материалах авторы рассматривают происхождение версии о «превентивной войне» Германии и «упреждающем ударе» Советского Союза. Анализируются различные точки зрения на вопрос о том, кто был инициатором начала Великой Отечественной войны. Делается вывод об однозначной ответственности Германии за начало Великой Отечественной войны.

Ключевые слова: превентивная война; упреждающий удар; план «Барбаросса»; «восточный поход».

In this materials authors consider a version about the origin of German «preventive war» and «pre-emptive strike» of the Soviet Union. Various points of view on a question of the one who was the initiator of the Great Patriotic War begin-